

Alkoholismen och kulturen. Anders Gustavsson (red.). ETNOLORE 19. Skrifter från Etnografiska avdelningen, Uppsala 1998. 273 s., ill. ISBN 91-506-1242-5.

Sedan slutet av 1980-talet har ett projekt kring alkohol och nykterhet bedrivits under ledning av Anders Gustavsson. Temat är stort. Alkohol är en drog och alkoholism beror på något i tillvaron runt om och i individen. I föreliggande arbete är det främst nykterhetsorganisationernas strävan och sociokulturella engagemang, som står i centrum under den alltför vida rubriken kulturen. Alkoholen eller rättare sagt alkoholdrycker av varierande slag fungerar som ett "socialt lim" i alla miljöer. I grunden är det det sociala umgängeslivet eller ensamheten som utformar dryckesvanorna. I samtliga artiklar är det alkoholens negativa effekter som penetreras och detta med hänsyn främst till regionala och religiösa faktorer. Att sedan folkbildning och socialpolitik ständigt är närvarande runt alkoholfrågorna är naturligt. Det historiska perspektivet är centralt och det är tankeväckande att följa det kraftiga drickandets förflyttning i klassamhället och mellan åldrarna.

I en forskningsmässigt fin liten studie har Lennart Johansson studerat de religiösa rörelsernas agerande gentemot absolutismen och funnit markanta skillnader i förbudsomröstningen 1922. Dessa hänför han till regionala och lokala mentalitetsmönster, där han främst granskat den religiösa profilen i Växjö stift. "Medan nykterhetstanken och nykterhetsrörelsen i de frikyrkliga områdena i främst Jönköpings län fick stor genomslagskraft och uppslutning, mottogs den med skepsis och fientlighet i de gammalkyrkliga delarna av Kronobergs län" (s. 95). Hans kartor över stiftet visar klart den wieselgrenska nykterhetsrörelsens koppling till väckelsepräster. På ett övertygande sätt klargör han sambandet kyrka, frikyrka och nykterhet i Växjö stift och vidgar de mentala influenserna utöver de socio-ekonomiska.

Katarina Lewis artikel om alkoholattityden inom den bohuslänska schartauanismen visar ytterligare en variant av religiös inställning till nykterhetsrörelsen. En sorts "pietistisk individualism" vände sig mot "nej till alkohol" som en kollektiv rörelse. Att dricka med måtta, att rätt njuta av livets goda var ett skötsamhetsideal för såväl den schartauanske prästen som för församlingsbon, även för kvinnorna.

Majoriteten av artiklarna är hållna i en allmän resonerande ton, från "Alkoholens skyggeliv på Færøerne" till nykterhetsrörelsens agerande och program i Norge

under 1990-talet. Anders Gustavsson ger en uttömmande och initierad skildring av gränshandeln och inte minst smugeltrafiken mellan Norge och Sverige i Østfold-Bohuslän-regionen. Kriget 1940-45, strejker, säsongarbetsvandringar och rikspolitik påverkade ekonomin. När bristsituationer uppstod i ena eller andra broderlandet fungerade alkoholen som bytesmedel.

Philip Lalander, granskar alkoholens förändringar, främst bland de unga, och han gör en jämförelse mellan 1930- och 70-talen. Hans arbetsbegrepp är skötsamhet och hedonism. Skötsamhet och ansvar inför sig själv och andra, att tidigt komma ut i vuxen- och arbetslivet dämpade en häftig alkoholförtäring i den tidigare åldersgruppen. 70-talets konsumtionssiffror blev däremot skyhöga med bl.a. Ulf Lundells roman *Jack* som mönsterbildande för ungdomen. Blickar vi 20 år framåt så vet vi, att någon återgång till skötsamhet blev det knappast. Dessutom deltar unga kvinnor i dryckesvanorna långt mer än tidigare.

Om den finska alkoholforskningen har Matti Peltonen lagt fram en forskningsanalys med hänvisning till bl.a. Erik Allardts och Yrjö Littunens verk *Sosiologia* (1958) och deras analys av alkoholvanorna. Han tycker sig dock finna, att "resultaten upprepar ganska noga den bildade klassens åsikt om finsk alkoholkultur" (s. 134). Pamparna själva granskas däremot inte, påpekar Peltonen. Han har också läst igenom s.k. etiketsböcker och funnit dem motsägelsefulla. Inlägget visar tydligt, att alkoholfrågorna är svåra att hantera.

Rusets mytiska betydelse, vid sidan om eller över all ideell och praktisk alkoholpolitik granskas av Hanna Kuusi i finländsk film, där alkoholistens frihetslängtan och önskan om kontroll över sitt öde är ett stort tema.

En enbart beklämmande läsning är Stig Hellings artikel om hembränningen. Ett stort intervjumaterial redogör för hembränningens debut hos unga tonåringar som härmar de äldre. Hembränningen tycks vara vanligare på landsbygden. Att hembränningen florerar så ostört beror bl.a. på att polisen inte prioriterar detta brott och allmänheten reagerar inte heller starkt nog.

Ingegerd Sigfridsson har intresserat sig för individens relationer till kollektivet och ser alkoholbruket som ett medel att ansluta sig till gruppen, trots inre motstånd. Alternativen är att stanna utanför helt och hållet eller att använda alkoholfria drycker inom grupp-samvaron. Även det senare en provokation gentemot majoriteten.

Två norska forskare, Anne Holtung & Ingeborg Rossow, har sett på avhållsamheten över tid och rum

och har också tangerat frågan om att ett måttligt alkoholintag är hälsosamt, ett medicinskt budskap som vunnit gehör även i vårt land.

I artikeln "Flaskeberget" beskriver normmannen Morten Bing, ett modernt projekt, eller rättare sagt ett projekt i tiden, och han gör det utifrån en utställning år 1936. Basen till utställningen låg i verksamheten "Østkantutstillingen", ett modernt projekt applicerat på vardagens problem. Initiativtagare var en kvinna av borgerligt ursprung, Nanna Broch. Som medhjälpare hade hon konstnären Henrik Sørensen, som tecknade utställningsaffischen, ett flaskberg. Utställningen arrangerades av kvinnor, könsperspektivet var centralt, samtidigt som kvinnorna betonade seder och traditioner som inkörsporten till mycket alkoholmissbruk.

En nykterhetsloge i Østfold granskas av Birgit Kristine Holman. Hauge var ett litet pionjärsamhälle med blandad social och yrkesmässig bakgrund, med norsk/svenskt befolkningsunderlag, ett litet tätt, slutet samhälle, där arbete och fritid flöt samman liksom propagandan för nykterhet, studiecirklar och nöjesaktiviteter.

Kenneth Strömberg skriver från några lokalsamhällen i Småland, – Lessebo och Hovmantorp. Han tar avstamp i sin egen barndom i stadsdelen Lindholmen på Hisingssidan i Göteborg och skriver varmt om sin mor, en "typisk" arbetarkvinna, skötsam, hederlig och med starkt rättspatos. Strömberg redogör också för den påverkan han fått genom Birgitta Skarin Frykmans arbetarstudier från Göteborg och om den stimulans som Ronny Ambjörnssons bok *Den skötsamme arbetaren* gett honom. Utifrån motsatsparet "vi och dom" analyserar författaren tre loger. I likhet med Lennart Johansson ser Strömberg det som viktigt att fånga den lokala kontexten. Han betonar också värdet av att granska den inåtriktade verksamheten i jämförelse med den utåtriktade, mot samhället.

Ett särpräglad lokalsamhälle och dess attityder till alkoholen framträder i Elin Súsanna Jacobsens skildring: "Alkoholens skyggeliv på Færøerne." Svårigheter att komma över sprit, hemligheter och skvaller har förpassat alkoholförtäringen till arenor utomhus eller i uthus. Mellan 1902 och fram till 1992 var all produktion, försäljning och utskänkning av alkohol förbjuden på Färöarna. Ett litet och tätt samhälle för med sig att attityder för eller emot alkohol spelar på flera arenor och mycken psykologisk fitness används för att dölja eller försvara sina dryckesvanor. Skvaller och dolda anspelningar blir då maktmedel. Att dricka kan också bli uttryck för resignation eller ett slags motvapen mot

myndigheter och nykterhetsvänner.

Som helhet ger boken inblickar i ett antal regionala och lokala miljöer, där nykterhetssträvandena står i centrum, inte alkoholvanorna i sig, om än det hårda drickandet främst framhävs. Det stora och föga definierade begreppet kultur blir knappast avgränsat eller analyserat i tillräcklig utsträckning. Studierna förankras i socialgrupp tre framförallt, medan alkoholens dominans, utformning och kulturella dryckesattityder i socialgrupp ett-miljöer saknas. De i alkoholsammanhang ytterligt vanskliga akademiska miljöerna lyser också med sin frånvaro. Den acceptans som härskar i dessa miljöer kräver en närmare granskning, liksom s.k. fint folks alkoholvanor, inte minst därför att båda dessa kategorier uppträder som förebilder för unga människor och för dem som vill uppåt i den sociala hierarkin. Boken bekräftar därmed, att alkoholproblem analyseras hos folket ("dom"), medan de styrande ("vi") ställer sig utanför eller ovanför de sociala konsekvenserna. Kvinnornas ökade andel i dryckesvanorna är knappast ett framsteg i jämställdhetsarbetet.

Det är lätt att applicera moraliska och normativa synpunkter på ett så laddat tema som alkohol och nykterhet. Bokens författare skriver dock rakt och konkret och att nykterhetsrörelserna har en realistisk och ideell verksamhet framgår klart. Men i dagsläget minskar antalet nykterhetskampare, skriver bokens siste författare, Preben L. Johannessen, i artikeln "'Vi drikker aldri' – en analyse av avholdsbevegelsen i Norge i 1990-årene". Han har tittat närmare på fyra organisationer, Blå Kors, Juvente, Motorførernes Avholdsforbund (M.A.) och IOGT. Alla består av amatörer och uppmärksammas litet i offentlig debatt.

Tordis Dahllöf, Uppsala

Nils-Arvid Bringéus: *Kistebrev tryckta i Växjö*. Carlssons/Växjö Stiftshistoriska Sällskap, Stockholm 1998. 142 s., ill. ISBN 91-7203-251-0. "Kistebrev, tryckta i Blekinge", *Blekingeboken 1998*. Karlskrona 1999. S. 23–81, ill. ISSN 0348-9639. *Kistebrev tryckta i Jönköping*, Jönköpings läns museum, Jönköping 1999. 391 s., ill. ISBN 91-85629-34-4.

Under det sena 1990-talet har man i kulturpolitisk retorik ofta talat om vikten av att tillgängliggöra kulturarven för medborgarna, att demokratisera dem. Kultur-